

УДК 332.31

Стоянова-Коваль Світлана Савівна,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри обліку і оподаткування
Одеського державного аграрного університету
ORCID ID: 0000-0002-1945-0509
stoyanovakoval@gmail.com
Бужора Анастасія Любомирівна
ЗВО Магістр за спец. Облік і оподаткування
Одеський державний аграрний університет
nastyabuzhora@ukr.net

СВІТОВИЙ ДОСВІД РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ЗЕМЛІ

Анотація

Стаття присвячена дослідженню світового досвіду формування власності на землю. Було розглянуто такі аспекти відносин власності, як: обмеження розмірів сільськогосподарських угідь, форми власності та оцінка землі. Детально розкрито історію розвитку відносин стосовно оренди землі у різних країнах світу. Висвітлено сучасні тенденції розвитку орендних земельних відносин у сільському господарстві, зосереджено увагу на основні проблеми та шляхи їх розв'язання. Проаналізовано досвід країн світу стосовно функціонування механізму оренди сільськогосподарських земель. Висвітлено основні напрями державного регулювання використання сільськогосподарських земель в країнах Європи.

На основі світового досвіду, було проаналізовано основні проблеми розвитку відносин стосовно оренди землі в Україні. Досліджено ринок землі, а також основні механізми впливу держави на розвиток аграрних відносин. Звернуто увагу на досвід землекористування в різних країнах світу для раціонального та ефективного використання земельних ресурсів в нашій країні. На основі цього було досліджено моделі ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення деяких країн Європи.

Встановлено, що більшість розглянутих країн має добре розвинутий ринок землі. Простежено питання щодо оренди іноземних земель сільськогосподарського призначення та оренди земель в Україні. Сконцентровано увагу на питанні встановлення земельного ринку в нашій країні. Виокремлено основні обмеження щодо купівлі-продажу земель сільськогосподарського призначення в нашій державі. Проаналізовано складові ринкового обігу розвинутих країн Європи з метою побудови ефективного ринку обігу земель в Україні.

***Ключові слова:** орендні земельні відносини, сільське господарство, оренда землі, оцінка землі, розмір земельних угідь.*

UDC 332.31

Stoyanova-Koval Svitlana S.
Doctor of Economics, Professor,
Professor of Accounting and Taxation
Odessa State Agrarian University
ORCID
stoyanovakoval@gmail.com
Buzhora Anastasia L.
Master for special
Accounting and Taxation

WORLD EXPERIENCE IN LAND MARKET REGULATION

Abstract

The article is devoted to the study of world experience in the formation of land ownership. The author analyzes such aspects of property relations as: forms of ownership, restrictions on the size of land and land valuation. The history of the development of rental relations in different countries of the world has been studied in detail. The current trends in the development of leased land relations in agriculture are highlighted, the existing problems are highlighted and the ways of their solution are outlined. The experience of the countries of the world on the functioning of the mechanism for the lease of agricultural land is analyzed. The main directions of state regulation in the field of agricultural land use in European countries are indicated.

Based on the generalization of world experience, the main problems of the development of rental relations in our country have been identified. The land market, as well as the main mechanisms of the state's influence on the development of agrarian relations, have been investigated. The essence of the main aspects of land use in the countries of the world is revealed as the basis for ensuring the rational and efficient use of land resources. As a result of the study, the models of the market turnover of agricultural land in some European countries were examined.

It was revealed that in most of the considered states the land market is well developed and functioning. The issue of leasing agricultural land in foreign countries and Ukraine has been investigated. Attention is focused on the issue of the formation of the land market in Ukraine. The main restrictions on the sale and purchase of agricultural land in Ukraine are highlighted. On the basis of the study, the components of the market turnover of foreign states are identified to build an effective market turnover of land in our state.

Key words: lease land relations, agriculture, land lease, land valuation, land size.

Вступ. Питання ринку землі в Україні нині стоїть особливо гостро. Це пов'язано із набранням чинності закону № 552-ІХ про обіг земель, який Верховна Рада прийняла ще в березні 2020 року. Це визначна історична подія, так як власники земельних ділянок сільськогосподарського призначення нарешті отримують повноцінне право продавати свою землю. Фермери, в свою чергу, переходитимуть від орендного ситуативного виробництва до планомірного господарювання на власній землі. Ефективність використання землі була та залишається актуальним питанням для розвитку аграрного сектору економіки України. Формування сучасних земельних відносин, від яких залежить ефективність функціонування економіки, вимагає створення дієвого механізму, який би стимулював ефективне використання і збереження земельних угідь. Це, по суті, основне завдання земельної реформи, сутність якої полягає в реформуванні земельних відносин на основі визнання прав та інтересів людини (роздержавлення земель) та раціональному, вискоєфективному й екологічнобезпечному використанні земельних ресурсів. Необхідність виваженої та послідовної державної політики у сфері земельних відносин є вкрай необхідним, а вивчення системного розгляду сучасних підходів до регулювання орендних

відносин із приводу земельних ділянок у різних країнах світу, ще й досі є актуальним питанням сьогодення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні аспекти розвитку орендних земельних відносин досліджувались вітчизняними та зарубіжними вченими. Значну увагу даній тематиці приділили відомі вчені економісти-аграрники: П.І. Гайдуцький, Д.С. Добряк, П.Т. Саблук, А.М. Ряснянська, В.Я. Месель-Веселяк, О.М. Онищенко, В.М. Трегобчук, Л.Я. Новаковський, В.Д. Яровий та ін.

Метою дослідження є аналіз особливостей земельних відносин в різних країнах світу, різних інструментів регулювання земель сільськогосподарського призначення в цих країнах, та наслідків їх застосування для впровадження оптимальних інструментів регулювання в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питанню оцінки земельних угідь останнім часом приділяється багато уваги як науковців так і практиків. Так, ряд вчених серед яких Р. Левек, О. В. Ходаківська, І. В. Юрченко, метою яких було встановлення особливостей регулювання ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення в країнах Європейського Союзу, аналізували основні принципи, якими користуються країни для досягнення розвинутого ринку земель та забезпечення раціонального користування землею. Наразі, ними було встановлено особливості контролю регулювання ринкового обігу сільськогосподарських земель та неможливості виникнення загроз для оптимальної інституційної будови сільського господарства [5].

Щодо землекористування в аграрному секторі Європи, то, мабуть, вирішальним положенням для розвинутих країн ЄС буде наступне вираження: «Хто землю обробляє, той нею і володіє». Але дещо воно не справедливе. Зокрема, Бельгія та Великобританія відрізняються від інших країн старої континентальної Європи наступними факторами:

1. бельгійським фермерам належить лише третина сільськогосподарських угідь, а решта землі вони орендують у приватних осіб та сторонніх організацій;
2. тільки 40% британських фермерів працюють на землі, що перебуває у їхній власності, натомість решта – ділянки, які є орендованими у лендлордів[1].

Порівняння законодавства Німеччини, Нідерландів, Франції та Польщі свідчить, що в європейських країнах з розвинутою ринковою економікою правове регулювання ринкового обігу сільськогосподарських земель базується на досить різних правових механізмах [1, 6].

Наразі, в законодавстві Німеччини, Нідерландів і Франції три можливі правові моделі функціонування ринку сільськогосподарських земель. Якщо поставити ці країни в один ряд за критерієм рівня державного втручання у функціонування ринку сільськогосподарських земель, то на першому місці слід поставити Нідерланди, в законодавстві яких реалізована правова модель

практично вільного ринку землі, а рівень втручання держави в його функціонування практично дорівнює нулю. Другу позицію серед названих вище країн (Німеччини, Нідерландів і Франції) варто віддати Німеччині, законодавча база якої припускає помірне втручання держави в ринок земель сільськогосподарського призначення. А третє місце належить Франції, оскільки її законодавство було побудовано на основі правової моделі сильно регульованого державою ринку сільськогосподарських земель [8].

Науковці з Інституту Аграрної економіки Лупенко Ю. О., Ходаківська О. В., Юрченко І., що досліджували досвід Франції, зазначають, на неї, як на одну із розвинених країн Європейського Союзу та основного виробника сільськогосподарської продукції, приходиться майже 17% аграрного виробництва ЄС. Для порівняння, обсяг виробництва сільськогосподарської продукції Франції у 2018 році склав 73 млрд. євро, у Німеччині – 56 млрд. євро. Порівнюючи кількість сільськогосподарських земель Франції з іншими Європейськими країнами, вона є найбільшою, а саме – 27,8 млн. га. Автори зазначають, що з огляду на досвід регулювання ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення у Франції та участь у цьому процесі SAFER (Агентства з управління земельними ресурсами та розвитку сільських територій), доцільно розглянути можливість створення аналогічної інституції в Україні. Створення такого агентства прийтиме реалізації цілеспрямованої державної політики щодо подальшого перерозподілу земель між різними формами господарювання з урахуванням національних інтересів та пріоритетів [4].

Модель ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення у Франції побудована з метою збереження земельних ресурсів, природного середовища, охорони земель, і реалізується за співучасті приватної неприбуткової організації – SAFER (Агентство з управління земельними ресурсами та розвитку сільських територій), що підпорядковується Міністерству сільського господарства та Міністерству фінансів Франції.

Правовий досвід регулювання ринку сільськогосподарських земель Польщі є цінним для України, адже він гарантує придбання і використання сільськогосподарських земель, насамперед, сімейними фермерськими господарствами, що призводить до формування та збільшення частки у аграрному виробництві. Таким чином, відповідно до законодавства Польщі основною частиною системи виробництва сільськогосподарської продукції мають бути сімейні ферми, а власниками землі мають право бути лише суб'єкти, які будуть вести господарську діяльність та створювати можливості щодо отримання фермерами доступу до земельних ділянок державної власності, а також можливості підвищення конкурентної здатності польських фермерів [9].

Якщо купувати земельну ділянку в Польщі, то її розмір не має перевищувати 300 га, а стати власником такої землі може лише фізична особа – фермер, який має досвід ведення сільськогосподарської діяльності, має у власності земельні ділянки площею не менше 1 га, але натомість не більше 300 га., мешкає не менше 5 років поруч із земельною ділянкою та вже має і керує фермерським господарством. Також земельні ділянки можуть придбати фізичні особи, які є безпосередніми родичами продавця, учасниками місцевого самоврядування. Крім того, переважне право викупу земельних ділянок надається в першу чергу фермеру, земельна ділянка якого знаходиться в оренді не менше трьох років та Національному центру підтримки сільського господарства [9].

Важливим аспектом у земельному питанні є державне регулювання ринку землі. У Європі нема обмежень на продаж землі, натомість існують жорсткі дозвільні обмеження на її купівлю.

Що стосується міжнародного досвіду щодо формування власності на землю, що досліджувала А. М. Ряснянська, то виділяються наступні світові закономірності у галузі відносин власності на сільськогосподарські землі, такі як:

- об'єктом приватної власності для багатьох держав є земля;
- у більшості країн власність на сільськогосподарські землі є досить обмеженою;
- широке застосування оренди земель є вирішальною ознакою формування власності на сільськогосподарські ділянки іноземних країн [7].

Для переважної більшості країн роль держави в агрополітиці об'єднаної Європи обмежується проведенням єдиної сільськогосподарської політики в рамках ЄС та виплат дотацій фермерам на гектар ріллі.

У Данії та Німеччині держава регулює купівлю й оренду землі, яку може довірити тільки кваліфікованим фермерам, враховуючи рівень підготовки і досвіду сільськогосподарської діяльності як основного джерела доходів, місця проживання. У Данії, де найбільш розвинене аграрне законодавство, орендар, так само як і покупець, повинен прожити в сільській місцевості більше 8 років. Проте фермер повинен довести свою професійну кваліфікацію, мати досвід роботи в сільському господарстві і відповідну освіту, за умови, що розмір ферми перевищує 30 га [2].

Згідно з чинним законодавством Швейцарії, Іспанії, Франції, Данії, Німеччині, Італії та Португалії відбувається регулювання недопущення великої концентрації землі в одних руках або її розподілу тощо. У Данії існує закон, що встановлює граничну верхню межу землекористування землі, що знаходиться в оренді, а саме – 150 га сільськогосподарських угідь. Проте існують деякі

винятки. Зокрема, якщо фермер може довести, що виходячи із специфіки виробництва є необхідність володіння більшої кількості земель за умови, що ніхто з навколишніх селян не протестуватиме проти цього. Стосовно Німеччини, то в країні здійснюється безперервний контроль за будь-якими змінами власності або оренди сільськогосподарських угідь. Для того, щоб здійснити перехід прав власності на сільськогосподарські угіддя потрібно мати спеціальний дозвіл, крім того під заборону є зайва концентрація землі (максимально від 400 до 500 га). Стосовно оренди землі, то вона має ті ж обмеження, що і її купівля. Аналогічна ситуація також і в Угорщині: 300 га у власності і 2 тис. га в оренді [4].

В більшості країн Європи юридичні особи не мають право на оренду і купівлю сільськогосподарських угідь. Проте купити землю сільськогосподарського призначення мають право тільки фізичні особи, які на момент придбання землі вже вели сільськогосподарське виробництво, володіють відповідною кваліфікацією та зобов'язуються займатися сільським господарством тривалий час. Забороняється купувати землю, якщо дана операція є засобом розміщення капіталу, або ціна угоди з купівлі землі не відповідає її реальній вартості. Загалом вилучення сільськогосподарських земель на несільськогосподарські цілі господарство забороняє.

Щодо вимог ЄС кожен громадянин об'єднаної Європи має право придбати землю у будь-якій країні ЄС (проте, це правило тимчасово не працює для країн, які є новими членами ЄС). Згідно з чинними обмеженнями, більшість країн не мають необхідності застосовувати обмеження за громадянством на право купівлі землі сільськогосподарського призначення.

У європейських країнах середні розміри господарств дуже відмінні, проте більшість з них використовують порівняно велику площу та малу кількість ферм, які обробляють досить значні площі. Але кожен ефективно працює у своїй «екологічній ніші».

За останнє десятиліття, понад 80% усіх ферм у країнах ЄС маси менше 10 га сільськогосподарських угідь, а загальна площа їх земель становила лише 12,2% від сукупної площі сільськогосподарських угідь. У країнах ЄС обробляли ділянки понад 50 га лише 5,9% господарств, та на їх частку припадало дві третини (66,6%) сільськогосподарської землі. За європейськими стандартами ферма вважається великою, яка володіє понад 50 га угідь [4].

Останні роки на європейському ринку разом зі збільшенням розмірів ферм також існує тенденція до зростання цін на сільськогосподарські угіддя. Нідерланди, Мальта, Ірландія – це країни із найбільш високими цінами на землі сільськогосподарського призначення, в яких потенціал для подальшого, економічно-обумовленого зростання вже не залишилося. В даних країнах високі ціни зумовлені різними факторами: в Голландії – високою родючістю ґрунтів, на

Мальті – обмеженістю ресурсу в силу географічного положення, в Ірландії – переоцінкою національної валюти за паритетом купівельної спроможності [5].

В таблиці 1 наведено порівняльну характеристику щодо оцінки землі між країнами з розвинутою економікою та Україною [6].

Таблиця 1

Оцінка землі в різних країнах світу

Країни з розвинутою економікою	Україна
В Німеччині земля оцінюється за 100 бальною оцінкою, основою для якої є дані інвентаризаційної оцінки.	В Україні існує 3 види оцінки: грошова(нормативна), економічна, експертна.
В Італії, Швеції, Англії оцінка землі розраховується з урахуванням попиту і пропозиції на ринку землі.	
В Італії та Англії нормативно грошова оцінка землі використовується для оподаткування	Нормативна грошова оцінка землі використовується для оподаткування.
Нормативно грошова оцінка нижча від ринкової вартості землі (Італія, Швеція, Англія)	Нормативно грошова оцінка вища від ринкової ціни в окремих областях й районах. Наразі, ринкова вартість, на якій заснована експертно-грошова оцінка, більше за нормативну оцінку
В Чехії оцінка землі здійснюється на основі продуктивності з урахуванням бонітету ґрунту	В Україні економічну оцінку землі розраховують на основі даних про бали бонітету ґрунту

Джерело: складено автором за [4, 6, 7]

Кожною країною було обрано свій шлях оцінки землі, з одного боку це вірний шлях для вирішення власних проблем, які формуються на ринку землі кожної країни, з іншого боку, кожна країна має свій земельний потенціал, який використовується на різні потреби суспільства, тому потрібно оцінювати саме потенціал землі з урахуванням його використання, а не з урахування ринкової вартості, яка утворюється за бажанням попиту та пропозиції. Лише декілька країн ЄС здійснюють роботу по оцінці земель з урахуванням її продуктивності [6].

Оренда земельних ділянок – це один із шляхів збільшення розмірів використання земель у Європейському Союзі. Наприклад, в Угорщині та Естонії частка земель, що знаходяться в оренді становить приблизно 60%, в Болгарії – 90% від площі земель сільськогосподарського призначення. Загалом, земельні ділянки, що орендуються в Європі займають 53% у загальній площі. Що стосується розміру плати за оренду земельних ділянок, то вона коливається і змінюється в залежності від якісних властивостей ґрунтів та цільового призначення земельних ділянок.

Проаналізувавши, яким чином використовуються земельні ресурси в декількох країнах Європейського Союзу, можна зробити підсумок, що ринковий обіг жданих країн досить добре розвинений та функціонує на належному рівні,

за допомогою здійснення дієвого контролю за використанням та охороною земель сільськогосподарського призначення.

Таблиця 2

Умови оренди земель сільськогосподарського призначення в деяких країнах світу

Країна	Термін дії договору оренди	Орендна плата	Вартість оренди, євро./га
Бельгія	Від 9 до 27 р.	встановлюється законодавством	310
Італія	Від 6 до 15 років	встановлюється законодавством	328
Франція	Від 12 до 25 р.	визначається законодавчо	215
Україна	максимум 50 років	встановлено законодавством	105
Німеччина	суд по с. -г. спорах може продовжити термін максимум на 12 років для окремих ділянок землі, і на 18 років щодо господарства в цілому	визначається ринком	300
Нідерланди	мінімум – 6 років для земельної ділянки без споруд, 12 років – для всього господарства	визначається законодавчо	847

Джерело: складено автором за [7,8]

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи викладене, потрібно зазначити, що однією з проблем подальшого розвитку орендних відносин у нашій країні є відсутність досвіду та наявності проблеми державного регулювання відносин оренди землі стосовно нових умов. В Україні нині простежуються недостатня розробленість правових основ процесу оренди землі та недосконалість сучасної системи законодавства, що регулюють ці відносини.

Якщо оцінювати законодавство країн (Німеччини, Франції, Польщі, Нідерландів, тощо) з точки зору можливого запозичення, то найбільш близьким (як за станом земель, ментальності селян, розвитку правової системи і т.д.) видається законодавство Німеччини в частині регулювання земельних ринкових трансформацій у Східній Німеччині, і законодавство Польщі

Особливо, слід звернути увагу на те, що якщо в Україні буде прийнято рішення про створення державної юридичної особи з повноваженнями регулятора ринку земель сільськогосподарського призначення, то, по-перше, така юридична особа повинна бути неприбутковою організацією і, по-друге, отримувати підтримку з державного бюджету для забезпечення своєї повноцінної діяльності.

Практика розвинених країн показує, що вільний ринок не означає нерегульований ринок. Таким чином, той значний досвід державного регулювання оренди землі з використанням законодавчих, економічних й адміністративних важелів, який нагромаджено в інших країнах світу, може бути використаний при регулюванні земельно-орендних відносин у нашій державі.

Для підвищення ефективності використання орендованих земель доцільно створювати інтегровані підприємства, продовжувати терміни договорів оренди, провести паспортизацію й інвентаризацію земель, сформувати банк даних щодо руху прав власності на землю, посилити контроль держави за раціональним їх використанням і запровадити стимулювання за поліпшення їхніх якісних характеристик.

Також необхідно наголосити, що основним механізмом, яким держава впливає на розвиток оренди, є система законодавства, якою вона і контролює ці процеси. Ринкові відносини, передусім у сільському господарстві, розвинених країн чітко регулюються і ретельно плануються. Це вказує на те, що створювати ефективні механізми оренди земель потрібно вже сьогодні, не чекаючи формування ринку земель.

Список використаної літератури

1. Досвід Німеччини в землекористуванні. Державна установа «Інститут охорони ґрунтів України» URL: <http://www.iogu.gov.ua/publikaciji/statti/dosvid-nimechchynu-v-zemlekorystuvanni/>
2. Данкевич А. Є. Розвиток орендних відносин у сільському господарстві: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук. К., 2018, 18с.
3. Ерман Г. Закон про землю: як працює ринок у Франції і чи варто Україні переймати її досвід. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-51157111>.
4. Земельні перетворення Франції. Лупенко Ю., Ходаківська О., Юрченко І., URL: https://www.agroperspectiva.com/ru/free_article/368
5. Моделі регулювання ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення в країнах Європейського Союзу . Р. Левек, О. В. Ходаківська, І. В. Юрченко *Економіка АПК*. 2017. № 10. С. 5-12. URL http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2017_10_3
6. Ринок землі: в Литві і Нідерландах не побоялись іноземців. URL: <https://rpr.org.ua/news/rynok-zemliv-lytvi-i-niderlandakh-ne-poboialys-inozemtsiv/>
7. Ряснянська А.М. Світовий досвід формування власності на землю: *Глобальні та національні проблеми економіки*. Вип. 7. 2015. С. 58–62. URL <http://globalnational.in.ua>
8. Попрозман Н. В., Коробська А. О. Особливості міжнародного досвіду регулювання ринку земель сільськогосподарського призначення та їх адаптація

до українських реалій. *Ефективна економіка*. 2020. № 11. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8333>

9. Юрченко І. В. Регулювання ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення: досвід Польщі *Економіка АПК* 2018. № 4. С. 88-94. URL http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2018_4_13

References

1. State Institution “Institute of Soil Protection of Ukraine (2020), “Germany's experience in land use”, available at: <http://www.iogu.gov.ua/publikaciji/statti/dosvid-nimechchynu-v-zemlekorystuvanni>

2. Dankevich A.E. The Development of rental land relations in agriculture. dissertation abstract K., 2018, 18p.

3. Erman, H. (2020), “Land law: how the market works in France and whether Ukraine should adopt its experience”, available at: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-51157111>

4. Lupenko, Yu. O. Khodakivs'ka, O. V. and Yurchenko, I. V. (2020), “Land transformations of France”, available at: https://www.agroperspectiva.com/ru/free_article/368

5. Levek, R. Khodakivska, O.V. and Yurchenko, I.V. (2017), “Models of regulation of market circulation of agricultural lands in the countries of the European Union”, *Ekonomika APK*, vol. 10, pp. 5-12.

6. Kryvolap, K. and Olijnyk, S. (2019), “Land market: Lithuania and the Netherlands were not afraid of foreigners”, available at: <https://rpr.org.ua/news/rynok-zemli-v-lytvi-i-niderlandakh-ne-poboialys-inozemtsiv/>

7. Ryasnyanska, A.M. (2015), “World experience of land ownership formation”, *Globalni ta natsionalni problemy ekonomiki*, vol. 7, pp. 58-62, available at: <http://globalnational.in.ua>

8. Poprozman, N. and Korobska, A. (2020), “Peculiarities of international experience of agricultural land regulation of agricultural land and their adaptation to ukrainian realities”, *Efektyvna ekonomika*, [Online], vol. 11, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8333>

9. Yurchenko, I.V. (2018), “Regulation of market turnover of agricultural lands: the experience of Poland”, *Ekonomika APK*, vol. 4, pp. 88-94, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2018_4_13